Albert Camus

Sanatçı ve Çağı

Yıldırım Keskin

Bilgi Yayınevi

Albert Camus
Sanatçı ve Çağı
Türkçesi : Yıldırım Keskin
Bilgi Yayınevi
Bu kitap Fransa'da «DLscours de Suede» adı ile yayınlanmıştır.
Birinci Basım Eylül 1965

«Sanatın amacı kanunlaştırmak ya da hükmetmek değil her şeyden Önce , anlamaktır. Anlamak için hükmettiği olur bazen. Ama hiçbir dehâ eseri, küçümseme ve kin üzerine kurulmamistir.»

İÇİNDEKİLER

ALBERT CAMUS

Altı ay önce, dün bile, «Ne yapacak?» diye soruluyordu. Saygı duymak gereken karşıtlıklarla yaralanmış bir halde, geçici bir süre için sessizliği seçmişti. Ama, ağır ağır seçen ve seçtiğine bağlı kalan ender insanlardan olduğu için, sessizliğinin sonu beklenebilirdi Bir gün, konuşacaktı. Söyleyecekleri üzerinde tahminde bulunmak yürekliliğini bile göze alamayacaktık. Ama, hepimiz gibi, yer yüzü ile birlikte değiştiğini düşünüyorduk: varlığının canlı kalmasına yetiyordu bu.

Dargındık; dargınlık - hiç görüşmeyecek bile olsak, - bir şey değil; olsa olsa, içinde bulunduğumuz dar, küçük dünyada, birbirimizi gözden kaçırmadan ve birlikte yaşamak bir çeşit. Bu, onu düşünmeme, okuduğu bir kitap sayfası ya da gazete üzerindeki bakışını duymama ve kendi kendime «*Ne diyor? Şu anda ne diyor*?» dememe engel değildi.

Olaylara ve içinde bulunduğum ruhsal duruma göre, bazen çok sakıntılı, bazen çok acı olarak yargıladığım sessizliği; ısı ya da ışık gibi, her günün niteliği idi, insancıldı. Kitaplarının - özellikle, belki en güzeli ve en az anlaşılanı olan Düşüş'ün tanıttığı düşüncelerinin, yanında, ya da karşısında olunuyor, ama her zaman onlarla birlikte yaşanıyordu. Kültürümüzün belirli bir serüveni idi bu; dönemleri ve sonucu bulunmaya çalışılan bir davranıştı.

Çağımızda ve tarih karşısında yapıttan Fransız edebiyatında belki de en ilginç olan uzun ahlâkçılar zincirinin günümüzdeki mirasçısını temsil ediyordu. İnatçı, dar ve saf, duygulu ve sert insancıllığı, çağımızın biçimsiz ve toplu olayları ile, sonucu şüpheli bir savaşa girmişti. Ama, bunun yanında da reddetmekteki inatçılığı ile, çağımızın ortasında, gerçekliğin altınlarına ve makyavelcilere karşı, ahlâkın varlığını savunuyordu..

Bir yıkılmaz deyimlenme, savunma olduğu söylenebilirdi. Ne değin az okunur, ne değin az düşünülürse düşünülsün, avucunda sıkı sıkıya sakladığı insancıl değerlerle karşı karşıya kalmıyordu: siyasal davranış sorununu koyuyordu ortaya örneğin. Ya yanından kıvrılıp gitmek, ya da savaşa girişmek gerekiyordu: tek kelime ile, düşünce hayatını yapan gerilim için kaçınılmazdı. Son yıllarda, sessizliğinin bile olumlu bir yönü vardı; uyumsuzun bu Descartes'çısı, ahlâkın güvenli toprağını bırakıp uygulamanın sonucu belirsiz yollarına sürüklenmeyi reddediyordu. Farkediyorduk bunu; sessizliği seçtiği sorunların ne olduğunu da seziyorduk : çünkü ahlâk, yalnız başına ele alınırsa, hem devrim yapılmasını gerektirir, hem de suçlular onu.

Bekliyorduk; beklemek gerekti, bilmek gerekti: sonunda ne yapar, neye karar verirse versin Camus, kültür alanımızın belli başlı kuvvetlerinden biri olmakta, çağın ve Fransa'nın tarihini kendince temsilde devam edecekti. Ama konuşsa idi, belki gittiği yola öğrenecek ve anlayacaktık. Herşeyi yapmıştı - bütün bir eser - ve her zaman olduğu gibi, herşey ortada idi. Kendisi de söylüyordu: «Eserimi bundan sonra yapacağım». Bitti artık. Bu ölümün, kendine özge bir rezaleti var; insancıl olmayanın, insanlık düzenini ortadan kaldırması bu.

İnsanlık düzeni, bir düzensizliktir henüz; haksızdır, geçicidir, ölünür orada, açlıktan öldürülünür; ne var ki, insanlarca kurulmuştur, onlarca ayakta tutulmakta ve savaşı yapılmaktadır. Bu düzende Camus'nün yaşaması gerekti; ilerleyen bu adam, bizim sorunumuzu ortaya koyuyordu; kendisi de karşılığını arayan bir sorundu; bizler için, kendisi için, düzeni kuran ve reddeden insanlar için, uzun bir hayatin ortasında yaşıyordu; sessizlikten çıkması, karar vermesi ve sonuca bağlaması önemli idi. Yaşlanıp ölenler vardır; hep ertelenmiş olup, yaşantılarının anlamı, yaşantının anlamı değişmeden

ölebilecekler vardır. Ama bizim gibi kararsız, şaşkın olanlar için, en iyilerimizin karanlık geçitin sonuna gelmeleri gerekir. Bir yapıtın nitelikleri ve tarihsel bir anın koşulları, çok ender olarak, bir yazarın yaşamasını bu kadar açıkça gerektirmiştir.

Camus'yü öldüren kazaya« rezalettir diyorum; çünkü bu kaza, insancıl dünyada, en derin gerekliliklerimizin uyumsuzluğunu ortaya çıkarıyor. Camus, yirmi yaşında iken, ansızın kapıldığı, yaşantısını alt üst eden bir hastalıkla, uyumsuzu - insanın budalaca yokluğunu - buldu. Alıştı buna, dayanılmaz koşulunu düşündü ve kendisini kurtardı. Bu iyileşmiş hasta, beklenmeyen ve dışarıdan gelen bir ölümle çiğnendiğine göre, yalnız ilk yapıtlarının gerçeği söylediği zannedilebilir. Buna göre uyumsuzluk, ne kimsenin ona, ne de onun kimseye sorduğu sorudur; sessizlik bile denemeyecek, hiç bir şey olmayan bir sessizliktir.

Böyle olduğunu zannetmiyorum. İnsancıl olmayan, kendini belli eder etmez insanın bir bölümü olur. Durmuş her yaşantı, - bu değin genç bir adamınki bile olsa - hem kırılan bir plak, bütün bir hayattır. Bu ölümde, onu sevmiş olanlar için, dayanılmaz bir uyumsuzluk vardır. Gene de bu parçalanmış yapıtı, bütün bir yapıt olarak görmeyi öğrenmek gerekir. Camus'nün insancıllığında, kendisini ansızın alıp götüren ölüme karşı insancıl bir davranış bulunduğu, onurlu mutluluk araştırmasının, ölmenin insanlık dışı gerekliliğini içine aldığı ve zorunlulaştırdığı ölçüde, bu eserde ve bu eserden ayrılamayacak olan yaşantıda, gelecekteki ölümüne karşı varlığının her anını kuşatmak isteyen bir insanın, saf ve başarılı girişimini bulacağız (Bu yazı, Albert Camus'nün ölümü üzerine yazılmıştır.)

Jean-Paul SARTRE

Sanat ve Yazar

Louis Germain'e

Özgür Akademinizin bana onur veren armağanını alırken, bu armağanın kişisel yaraşıklığımı ne değin aştığını düşünüyorum; gönül borcum o değin artıyor («Sanat ve Yazar» başlığı altında türkçeye çevirdiğimiz bu düz yazı, Camus'nün 10 Aralık 1957 talihinde, Nobel armağanını aldıktan sonra, Stokholm Belediye binasında söylediği nutuktur.). Her insan ve özellikle her sanatçı, yaptıklarının kabul edilmesini ister. Ben de isterim. Gene de, kararınızı öğrendiğim zaman onun uyandıracağı yankıyı, gerçekte olduğumla kıyaslamadan edemedim. Genç sayılabilecek, sadece kuşkuları ve henüz hazırlık evresindeki yapıtı ile zengin, çalışmanın yalnızlığı ya da dostlukları çevresinde yaşamaya alışkın bir insan, nasıl, onu bir anda yalnızlığından ve kendi kendisi olmaktan çıkarıp, çiğ bir ışığın ortasına atan duraklamayı, bir çeşit paniğe kapılmadan karşılayabilir? Avrupa'da başka yazarların, içlerinde en büyükleri bulunan yazarların susmaya zorlandığı bir çağda ve aynı zamanda kendi ülkesinin (Albert Camus, Cezayir'de doğmuştur.) bitmez tükenmez bir felâket içinde bulunduğu sırada, hangi yürekle bu şerefi kabul edebilir?

Bu şaşkınlık ve perişanlığın ne olduğunu biliyorum, iç huzurunu bulabilmem için, denebilir ki kendimi, aslında çok cömert bir kaderle bağdaştırmam gerekti. Ve yalnızca kendi yaraşıklığıma dayanarak, bu kadere eşit olamadığım için, bütün ömrüm boyunca, en güç durumlarda beni desteklemiş olanı yardıma çağırmaktan başka çare bulamadım: yazarın rolü ve sanatım üzerine görüşüm. Bir gönül borcu ve dostluk duygusu içinde, bu görüşün ne olduğunu, en basit şekli ile, söylememe izin veriniz.

Kişisel olarak, sanatım olmadan yaşayamam, Ama bu sanatı da, hiç bir zaman, herşeyin üzerinde tutmadım.

Bana gerekli olduğu kadar, başkalarından da ayrılamaz o; ve beni, olduğum . gibi, herkesin düzeyinde yaşatır. Benim gözümde sanat, yalnızlık içinde tadılacak bir eğlence değildir. Ortak sevinç ve kederlerin, ayrıcalı bir görünümünü vererek, en çok sayıda insana erişecek, onları heyecana getirecek bir araçtır. Sanatçıyı yalnız kalmamaya zorlar; onu en önemsiz ve en evrensel gerçeğin buyruğuna verir. Ve kendisinin ötekilere kıyasla, başka olduğunu duyduğu için, sanatçı kaderini seçen de, çoğunlukla, sanatını ve değişikliğini, ancak ötekilere olan benzerliğini itiraf ederek besleyebileceğini anlamakta gecikmez. Sanatçı, kendisi ile ötekiler arasındaki bu bitip tükenmez gidiş gelişlerde; vazgeçemediği güzellikle, kopamadığı toplum arasındaki yolun ortasında yetişir. Bu yüzden gerçek sanatçılar hiç bir şeyi küçümsemez; yargılayacak yerde, kendilerini, anlamaya zorlarlar. Ve, bu yeryüzünde tutacakları bir yön varsa, bu da ancak, Nietzsche'nin büyük sözü ile yargıcın değil. ister isçi ister aydın olsun, yaratıcının hüküm süreceği bir toplum olacaktır.

Bu durumda, yazarın rolü güç görevlerden ayrılamaz. Günümüzde yazar, tanımı bakımından, tarihi yapanların hizmetine giremez; tarihin ezdiklerinin hizmetindedir o. Yoksa, sanatından yoksun ve yalnız kalır. Tiranlığın bütün orduları, milyonlarca insanı ile, onu yalnızlığından çıkaramazlar; hatta, adımlarını onlarınkine uydurmuş olsa bile ve özellikle bu durumda. Ama bilinmeyen, yeryüzünün öteki ucunda, küçülmelere terkedilmiş bir tutuklunun suskusu, yazarın sürgününden çıkmasına yeter; hiç değilse, özgürlüğün ayrıcaları ortasında, bu suskuyu unutmadığı ve sanat yolları ile duyurabildiği her durumda.

Hiç birimiz böylesine bir uğraş için yeter derecede büyük değiliz. Ama yaşantısının bütün durumlarında, ister geçici olarak ünlü ya da meçhul, ister tiranlığın altında ezilmiş olsun, mesleğinin büyüklüğünü yapan iki zorunluğu kabul etmek şartı ile yazar, kendisini

doğrulayacak canlı bir toplumun varlığını duyabilir: özgürlük ve gerçeğe hizmet etmek. Görevi, en çok sayıda insanı bir araya getirmek olduğu içindir ki, egemen oldukları yerde yalnızlıkları arttıran yalan ve kölelikle bağdaşamaz. Kişisel aksaklıklarımız ne olursa olsun, uğraşımızın soyluluğu, her zaman, yerine getirilmesi çok güç iki görevde kök salacaktır: bilinen üzerine yalan söylemeyi reddetmek ve baskıya karşı koymak.

Yirmi yıl süren çılgın bir tarih boyunca, bütün benim yaşımdaki insanlar gibi, çağın karışıklıklarında, çaresizcesine yitirilmiş olarak, günümüzde yazmanın bir şeref olduğu, çünkü bunun insanı zorunlu kıldığı, ve salt yazmakla yetinmeye zorladığı gibi —pek de iyi tanımlanamayacak — bir duygu ile destek buldum. Bu duygu özellikle, benimle aynı tarihi yaşayanlarla birlikte paylaştığımız ümit ve ümitsizliği, olduğum gibi ve kuvvetim ölçüsünde taşımaya zorluyordu beni. Birinci dünya savaşı başlarında doğan, hitlerin iktidara geçtiği ve aynı zamanda ihtilâl mahkemelerinin kurulduğu sırada yirmi yaşında olan, daha sonra eğitimlerini İspanya savaşı, İkinci dünya savaşı, ölüm kampları evreni, işkence ve ceza evleri Avrupası ile karşı karşıya kalarak tamamlayan bu insanlar, bugün de, yapıtlarını ve oğullarını, nükleer savaşın korkuttuğu bir dünyada yetiştirmek zorundadırlar. Öyle zannediyorum ki, hiç kimse, iyimser olmalarını isteyemez onlardan. Ve hatta ben, onlara karşı savaşı sürdürürken, bir umutsuzluk dalgası ile, şerefsizliğe hak iddia edenlerin ve çağın nihilizmlerine koşanların yanlış davranışlarını anlayışla karşılamamız gerektiği düşüncesindeyim. Ne var ki, kendi ülkemde ve Avrupa’da içimizden çoğu bu nihilizmi geri çevirdi ve bir yasalılık aramaya koyuldular. Felâket çağında, ikinci bir kez doğmak ve yaşantımızda sürüp giden ölüm içgüdüsüne karşı açık yüzle savaşmak için, bir yaşama sanatı yaratmaları gerekti.

Şüphe yok her kuşak, dünyayı yeni baştan düzene sokmak görevinin kendisine verildiğini sanır. Benim

kuşağım, hiç değilse, bunu yapmayacağını bilmektedir. Ama belki, görevi daha da büyüktür. Yeryüzünün parçalanmasını önlemek görevidir bu. Düşük devrimlerin birbirine karıştığı, tanrıların öldüğü, ideolojilerin tükendiği ve günümüzde değersiz iktidarların herşeyi yıkıp, inandırmayı bilmediği; zekânın, kin ve baskının uşaklığını yapacak kadar alçaldığı bir tarihin mirasçısı olan bu kuşak, kendi içinde ve çevresinde, salt kendi yokluklarından başlayarak, yavaş yavaş, yaşamanın ve ölmenin vakarını yapanları yeniden kurmak zorunluğunda kalmıştır. Bu kuşak, büyük enkizisyoncularımızın ölümün egemenliğini bütün bütün yerleştirmek tehlikesi yarattıkları, parçalanma korkusu altındaki bir dünya karşısında, yokuş yukarı yapılan bir çılgın yarışa girmişçesine, uluslar arasında uşaklık olmayan bir barışı kurmak, çalışma ile kültürü yeniden uzlaştırmak, bütün yaşayanlar arasında bir bağdaşma kemeri atmak zorunluğunda olduğunu bilmektedir. Bu büyük görevi başarabileceğine güvenle bakamamaktadır; ama yeryüzünün her yönünde özgürlük ve gerçek için verdiği çifte sözü tutmakta olduğundan ve gerektiğinde, bu söz için kin tutmadan öleceğinden güvenlidir. Bulunduğu ve özellikle kendisini feda ettiği her yerde özendirilmesi ve saygı duyulması gereken bu kuşaktır. Bana verdiğiniz şerefi, bu kuşağa devretmemi içten gönül hoşluğu ile karşılayacağınıza inanıyorum.

Böylelikle, mesleğimin asaletini söyledikten sonra, savaş arkadaşları ile paylaştıklarından başka sanı olmayan, inatçı fakat dayanıksız; haksız fakat adalet sevgisi ile dolu, utanmadan ve alçak gönüllülükle, herkesin gözü önünde eserini kuran, her an ıstırap ve güzellik arasında parçalanan ve son olarak, tarihin yıkıcılığı içerisinde, çifte varlığından çıkardığı yapıtlarını inatla yüceltmeye adamış olan yazarı da gerçek yerine koymuş oluyorum. Bütün bunlardan sonra kim, bir yazardan, hazır çareler ve ahlâk dersleri bekleyebilir? Gerçek, esrarengizdir, kaypaktır ve her zaman yeniden

kuşatılmak ister. Özgürlük tehlikelidir; ne kadar heyecan verici ise, birlikte yaşamak o kadar güçtür. Bu iki amaca doğru, bu değin uzun bir yolda, yetersizliklerimizi önceden bilerek, güçlükle, fakat kararlı olarak yürümeliyiz. Bu durumda hangi yazar, iyi niyetle, kendisinden fazilet istenmesi yürekliliğini gösterebilir? Bana gelince, bir kez daha söylemeliyim ki, bunlardan hiç birisi değilim ben. Hiç bir zaman, içinde büyüdüğüm özgür hayattan, varolma mutluluğundan, ışıktan vazgeçemedim. Her ne kadar bu özlem yanılma ve yanlışlarımın pek çoğunu açıklıyorsa da; şüphesiz, mesleğimi daha iyi anlamama da yardım etmiştir; bugün de, körü körüne, bu dünyadaki yaşantılarına ancak anıları ile, kısa ve özgür mutluluklara dönmekle katlanabilen sessiz insanlar yanında ayakta durmama yardım etmektedir.

Yeteneklerimi, borçlarımı olduğu kadar da zorlu inancımı, gerçekteki gibi gözlerinizin önüne serdikten sonra, bana verdiğiniz armağanın cömertliğini ve kapsamım sizlere göstermek için, kendimi daha özgür duyuyorum; bu armağanı, benimle aynı savaşı paylaşıp, hiç bir ayrıcalık almamış, aksine sadece mutsuzluk ve zulüm görmüşlere karşı gösterilen bir saygı olarak kabul etmek istediğimi söyleyecek kadar özgür duyuyorum. Bundan sonra bana, sizlere yürekten teşekkür etmek ve kişisel gönül borcumu göstermek için de, her gerçek sanatçının, her gün sessizlik içinde kendisine verdiği hep aynı ve çok eski bağlılık sözünü açıkça vermek kalıyor.

Sanatçı ve Çağı

Doğulu bir ermiş, dualarında, kaderin kendisini ilgi çekici bir çağ yaşamaktan alıkoymasını dilermiş (Bu nutuk, 14 Aralık 1957 tarihinde Upsala Üniversitesinin büyük salonunda söylenmiştir.). Ermiş olmadığımızdan, kader bizleri korumadı; ilgi çekici bir çağ yaşıyoruz. ilgi çekici, hiç değilse kendisi ile ilgilenmemizi isteyen bir çağ. Günümüz yazarları da biliyorlar bunu. Ağızlarını açsalar, hücuma uğruyorlar, tenkit ediliyorlar. Alçak gönüllülük gösterip sussalar, niçin sustukları soruluyor, en şiddetli şekilde azarlanıyorlar.

Böyle bir karışıklık ortasında yazar, kendi düşüncelerini ve sevgili hayallerini izleyebilmek için, dışta kalmayı ümit edemez. Şimdiye kadar, çekimserlik tarih boyunca mümkün olmuştu, iyi ya da kötü. Bir sorunu doğrulamayan susabilir, ya da başka konudan söz açabilirdi. Bugün, her şey değişti; ses çıkarmamanın bile, şüphe dolu bir anlamı var. Çekimserliğin bile bir taraf tutma sayıldığı andan itibaren yazar-övülsün ya da yerilsin- ister istemez gemiye binmiştir (M. Albert Camus burada «embarqué» kelimesini kullanıyor, öyle sanırım ki, söylediklerinin ruhuna uygun olarak bu cümleye «...ister istemez kavgaya katılmıştır» demek daha doğru olacaktır. Düz yazıya bağlı kalmak endişesi ile kelimeyi olduğu gibi çevirmeyi daha sadık buldum.) Gemiye binmiştir, demek, burada bana, güdümlenmiştir demekten daha doğru geliyor. Gerçekte de söz konusu olan, iradeye bağlı bir güdümlülük değil, bir çeşit zorlu askerlik ödevidir. Bütün sanatçılar bugün, zamanlarının kalyonuna binmişlerdir. Bu duruma boyun eğmek zorundadırlar; ister o kalyon ringa koksun, ister muhafızlarının sayısı pek çok olsun, hattâ isterse rota yanlış olsun. Denizin ta ortasındayız. Sanatçı da, ötekiler gibi, sırası gelince kürek çekmek zorundadır, ölmeden dayanmalıdır buna; yani yaşamakta devam ederek, yaratarak.

Doğrusu kolay değil bu; onların geçmiş zamandaki rahatlarının özlemini çekmelerini anlıyorum. Değişme biraz sert oldu. Şüphe yok, tarihin sirkinde aslanla kurban her zaman vardılar. Kurban sonsuzluğun vaatleri ile kuvvet

buluyordu, aslan tarihin kanlı gıdası ile. Ama bu devirde sanatçı, sirkin ortasında değildi, seyirciler arasında oturuyordu. Şarkısını kendisi için söylüyordu; ya da kurbanı cesaretlendirmek, aslanın da iştihasını açmak için. Şimdi ise sanatçı sirktedir. Elbette sesi aynı kalmamıştır; daha az güvenle çıkmaktadır.

Sanatın bu değişmez zorunluk yüzünden neler yitirdiği görülüyor. Önce rahatlık; ve Mozart'ın eserinde nefes alan o kutsal özgürlük. Böylece sanat eserlerimizin, birdenbire uğradıkları' bozgun, çatılmış çehresi, şaşkın ve öldürülmüş havası daha iyi anlaşılıyor. Niçin ortalıkta yazardan çok gazetecinin, Cezanne’dan çok resim yamağının gezindiği, nasıl olup da aşk romanları ile polis romanlarının Harp ve **Sulh, ya da, Parma Manastırı**’nın yerini aldığı, böylelikle açıklanıyor. Şüphe yok, bunlara karşı, insancıl yalvarıp yakarmayı çıkarabiliriz; **Ezilenler**’de Stephan Trophimotichin, bütün kuvveti ile istediğini olabiliriz: örnek bir sitem. Onun gibi uygar bir bedbinliğe düştüğümüz olabilir. Ama bu keder, gerçeği değiştirmez. Bence en iyi yol, —mademki kendisi, kuvvetle istiyor bunu — çağımıza hakkını tanımak ve sevgili üstatlar, kamelyalı sanatçılar çağının sona erdiğini kabul etmektir. Bugün yaratmak, tehlike içinde yaratmaktır. Her yayım, bir harekette bulunmaktır; ve bu hareket hiç bir şeyi affetmiyen çağın ihtirasları önüne çıkmıştır. Sorun, bu hareketin sanata zararlı olup olmadığını bilmekte değildir. Sanatsız, sanatın anlamı olmadan yaşayamıyanlar için, bu kadar ideolojik kısıtlama içinde, (bu kadar inanış içinde, bu ne yalnızlık!) yaratıcılığın garip özgürlüğünün mümkün olup olmadığını bilmektir.

Sanatın devlet kuvvetleri ile tehdit edildiğini söylemek yetişmez. Bu durumda sorun basittir: Sanatçı ya savaşır, ya da savaşamayacak duruma getirilir. Savaşın, sanatçının içinde kendisini gösterdiği farkedildiği andan itibaren, sorun daha ölümlü, daha çapraşıktır, içinde yaşadığımız toplumun en güzel örneklerini verdiği, sanata

karşı kin, bu kadar şiddetli ise, sebebi, bu kinin bizzat sanatçılar tarafından beslenmesidir. Bizden önceki sanatçıların bütün endişesi kabiliyetleri üzerinde toplanıyordu. Günümüz sanatçılarınınki ise, sanatlarının gerekliliği üzerine, başka bir deyimle, doğrudan doğruya varlıkları üzerinedir, 1957 yılında Racine, Edit de Nantes ile mücadele edecek yerde, Berenice'i yazdığı için, özür dileyecektir.

Sanatçı tarafından sanatın böyle sorun yapılmasının bir çok nedenleri vardır. Bu sorunlardan en önemlilerini ele almak gerektir. Durum, çağımız sanatçısının, tarihin kötü günlerini hesaba katmadığı takdirde, sesini çıkarmamak ya da yalan söylemek duygusu ile açıklanabilir. Gerçekte de, çağımızı belirten, toplulukların bu çabuk taşmaları ve duygululuk karşısındaki zavallı durumlarıdır. Bu topluluklar, unutulmaya başladıkları her anda kendilerini belli ederler. Varlıklarını duyurmalarının sebebi, aydınların, sanatçı olsun, olmasın, daha ileri olduklarından değil, -bundan emin olabiliriz- toplulukların kuvvetlenmelerinden ve bizi kendilerini unutmaya bırakmamalarındandır.

Sanatçıyı çekimserliğe zorlayan, bir kısmı daha az soylu, başka sebepler de vardır. Bu sebepler ne olursa olsun, amaçları birdir: özgür yaratmanın esas ilkesi olan sanatçının kendi kendine karşı güvenine hücum ederek, cesaretini kırmak. Emerson, olağanüstü bir şekilde, «Bir insanın kendi dehâsına olan güveni, inanışın ta kendisidir,» demişti. XIX. yüzyılın bir başka Amerikalı yazarı da, «Bir insan, kendi kendisine sadık kaldıkça, herşey onun tarafına doğru yol alır; hükümet, toplum, hattâ güneş, ay ve yıldızlar» diye eklemişti. Bu büyük iyimserlik, bugün ölmüş gibidir. Sanatçı, çoğunlukla, kendi kendisinden ve varsa, ayrıcalarından utanç duyar gibidir. Her şeyden önce, kendi kendisine sorduğu soruya cevap vermek zorundadır: Sanat sahte bir lüks müdür?

I

İlk verilebilecek namuslu karşılık şu olacaktır; sanatın sahte bir lüks durumuna geldiği olur. Kalyonların kıçından, her zaman ve her yerde, aşağıda esirler kürek çeker ve bitkinlikten ölürken, yıldızlara şarkı söylendiği olmuştur; biliyoruz bunu. Sirkin tribünlerinde, kurban, aslanın dişleri arasında iken, «kibar âlemi» konuş maları geçmiştir. Gene de, geçmişte büyük bağanları olan bu sanatı eleştirmek güçtür. Ancak, denebilir ki, o zamandan beri değişen çok şey oldu; özellikle yeryüzündeki tutsakların sayısı, kurbanların sayısı akla hayale gelmiyecek şekilde arttı. Bu kadar sefalet içinde, sanat bir lüks olmakta devam etmek istiyorsa, aynı zamanda da yalancı olmayı da kabul etmelidir.

Neden söz açacaktır sanat? Toplumun istediği ile yetinse, dar bir eğlence aracı olur çoğunlukla. Bunu yapmasa; sanatçı, kendi düşlerinin içine çekilme kararım alsa, bir reddin deyimlenmesinden başka bir şey olmayacak. Böylelikle eğlendiriciler, ya da gramer kuralcıları edebiyatına düşeceğiz. Her iki halde de, yaşayan gerçekten kesilmiş bir sanat olacak bu. Aşağı yukarı yüzyıldanberi parayı bile düşünmeyen bir toplumda yaşıyoruz (altın ya da gümüş, cinsel tutkular ortaya çıkarabilir). Toplumumuz, para değil, fakat paranın soyut simgeleri toplumudur. Bir tüccarlar toplumu malların yerini; rakkamların, işaretlerin aldığı bir toplum olarak deyimlenebilir. Yönetici sınıf, servetini altın külçelerine, ya da toprak parçalarına göre değil de, değiştirme işlemlerinin karşılığı olan rakkamlarla ölçerse, kendi deney ve evrenin ortasında bir çeşit dolandırıcılığın bulunmasını kabul ediyor demektir. Rakkamlar üzerine kurulmuş bir toplum, aslında, insanın şehvet gerçeği aldatılmış sahte bir toplumdur. Böyle olunca bu toplumun, kendi inanışlarını kurmak için, şekli ilkelerden yapılmış bir ahlâk seçmesini, özgürlük ve eşitlik gibi kelimeleri yalnız ilkeler üzerine değil, mali tapmakların üzerine de yazmasını hayretle karşılamamak gerekir. Gene de kelimeler, utanmazcasına, her Önüne gelen yerde

kullanılamaz. Günümüzde en çok hakaret edilen değer, özgürlük değeridir, iyi düşünenler, (her zaman iki çeşit zekâ olduğunu düşünürüm zekî zekâ ve aptal zekâ) özgürlüğün, ilerleme için bir engelden başka bir şey olmadığını yazmışlardır. Ama bu kadar büyük saçmalıklar söylenebiliyorsa, tüccar düşünceli bir toplumun özgürlüğü, yüz yıldan beri, tek yönlü olarak ve kendi malı gibi kullandığından, onu bir ödev gibi değil, daha çok bir hak gibi gördüğünden ve ilke özgürlüğünü, her fırsatta, bütün işlenen zulümlerin yerine koymaktan çekinmediğindendir. Böyle olunca, bu toplumun sanattan özgürlükten çok, sonuçsuz bir deneme, basit bir eğlence olmasını istemesinde şaşılacak ne var? Sadece para sıkıntılarının ve aşk acılarının yer aldığı bu süslü dünya, Oscar Wilde'in hapse girmeden önce, kendi kendisine düşünürken söylediği gibi, en büyük kötülüğün sathîlikte olduğu bu dünya, yıllar boyu, zevk düşkünü romancılarının yazdıkları ile ve' en değersiz bir sanatla yetindi.

1900 yıllarından önce ve sonra burjuva Avrupa'nın, sanat yapıcıları (sanatçıları demiyorum) sorumsuzluğu kabul ettiler; çünkü sorumlu olmak, toplumdan kopmayı gerektiriyordu. (Toplumdan gerçekten kopmuş olanlar Rimbaud, Nietzche, Strindberg gibi kimselerdi. Bu kopuşu ne kadar ağır ödediklerini herkesçe bilinir.) Sorumsuzluk için bir istihkak dâvası olan sanat için sanat teorisi bu çağdan kalmadır. Sanat için sanat, yani bir sanatçının yalnız, kendi kendisini eğlendirmesi, sahte ve soyut bir toplumun sanatıdır. Mantıkî sonucu, salon edebiyatıdır bunun, ya da gerçeğin yıkılışı demek olan güzel lâkırdılar ve soyut fikirlerdir. Birkaç eser, bir avuç adamın, hoşuna gider, öte yandan kaba saba bir sürü buluş, geri kalanları yıkar. Sonuçta, sanat toplumun dışında kurulmuş olur ve yaşayan köklerinden kesilir. Yavaş yavaş, sanatçı, isterse en çok alkışlananı olsun yalnız kalır, ya da, milleti tarafından, kendisi hakkında basit ve uysal bir fikir veren radyo ve basının aracılığı ile tanınmış olur. Sanat

ihtisas işi oldukça, basitleştirme de o kadar gereklidir. Milyonlarca insan, devrimizin bir sanatçısını, onun gazetelerde kanarya yetiştirdiğinden, ya da yalnız altı ay için evlendiğinden söz açıldığı için, tanıdıkları duygusuna kapılacaktır. Günümüzde en büyük ün, okunmadan sevilmek, ya da nefret edilmektir. Toplumumuzda tanınmak isteyen bir sanatçı bilmelidir ki, tanınacak olan kendisi değildir; kendi adını taşıyan bir başkasıdır; o başkası kendi iradesinden kurtulacak ve belki de günün birinde, içindeki gerçek sanatçıyı öldürecektir.

Böyle olunca, XIX ve XX. yüzyıl tüccar Avrupası edebiyatında yaratılmış gerçek değerlerin, çağın toplumuna karşı kurulmuş olmasına neden şaşalım? Denebilir ki, Fransız ihtilâline kadar yapılan edebiyat, genellikle bir boyun eğme edebiyatı idi. ihtilâlden doğan bir burjuva toplum, yerini bulduktan sonradır ki bir karşı gelme edebiyatı gelişti. Resmî değerler inkâr edildi. Örneğin bizde böyle oldu bu: romantiklerden Rimbaud'ya kadar gerçekten ihtilâl fikri taşıyanlarla, Vigny ve Balzac gibi asalet fikrinde ısrar edenler yaptılar bunu. Her iki halde de halk ve asiller -ki ikisi de gerçek uygarlığın kaynağıdırlar- çağlarının sahte toplumuna cephe aldılar.

Ama uzun zamandanberi üzerinde ısrar edilen ve sertleşen red fikri de sahteleşti ve başka çeşit bir kısırlığa götürdü: Tüccar toplumundan doğan lânetlenmiş şair mefhumu (Chatterton bunun en güzel örneğidir) katılaştı ve kendi çağının toplumunda, o topluma karşı cephe alınmadan büyük sanatçı olunamıyacağı kanısını meydana çıkardı. Başlangıcında, gerçek sanatçı, para fikri üzerine kurulmuş bir dünya ile birleşemez derken haklı olan ilke, gide gide, sanatçı genel olarak herşeye cephe almadıkça ifadesini bulamaz demeye getirildiği için yanlış yola saptı. Bunun içindir ki, sanatçılarımızın pek çoğu lânetlenmeği arzu ediyorlar ve lanetlenmezlerse rahatsız oluyorlar, alkış ve ıslığı birlikte istiyorlar. Toplumumuz da. bugün yorgun ve kayıtsız olduğundan tesadüfen alkışlıyor veya yuhalıyor.

Günümüzün aydını, bu başarıyı sağlama bağlamak için, büsbütün kendisini ağıra çekiyor. Fakat, herşeyi, hattâ sanatının geleneğini bile reddede reddede, çağımızın sanatçısı kendi özel kurallarını yarattığı hayaline kapılıyor, gide gide Tanrı zannediyor kendisini. Böylece, kendi gerçeğini yaratabileceğini zannediyor. Oysaki, toplumdan uzak, biçime dayanan, soyut, fakat özü birlik olan gerçek sanat verimliliğinden yoksun eserlerdir yaratacağı. Sonuçta çağdaş soyutlaşma ve incelikle, Tolstoy ve Moliere'in eserleri arasındaki fark, bir buğday tanesi üzerine çizilmiş çizgi ile, kalın toprak üzerindeki sapan izi arasındaki fark kadar büyük olacaktır.

II

Demek sanat böylece bir sahte lüks olabiliyor. Bu durumda insanların ve sanatçıların geriye, gerçeğe dönmek istemeleri karşısında hayret etmemek gerekir. Artık, sanatçının yalnızlığa hakkı olduğu inkâr edilmiş, ona konu olarak düşleri değil, herkes tarafından yaşanmış ve derdi çekilmiş gerçek verilmiştir. Şüphe yok, sanat sanat içindir görüşü, üslûbu ile de, konuları ile de büyük kitlenin anlayışının dışında kalmakta, ya da onların gerçeğini yansıtmamaktadır. Oysa ki kitle çoğunluktan söz açsın ve çoğunluk için çalışsın istiyor. Herkesin mutluluğu, herkesin sıkıntıları, herkesin anlayacağı bir dille yazılsın ve bütün evren anlasın. Gerçeğe olan bu bağlılığın armağanı, bütün insanlar arasında elde edeceği bağ olacaktır.

Gerçekte de bu evrensel bağ, her büyük sanatçının amacıdır. Zannedilenin aksine olarak, yeryüzünde yalnızlığa hakkı olmayan tek kimse varsa, o da sanatçıdır. Sanat, bir kendi kendine konuşma olamaz. Olamayınca da, yalnız ve bilinmeyen sanatçı, geleceğe hitap ettiği zaman bile gene kendi istidadını ortaya koyacaktır. Çağdaşları ile bir karşılıklı konuşma, anlaşma mümkün değilse, çağdaşları, kör ve sağırsalar, sanatçı konuşmasını gelecek kuşaklara yapacaktır; konuşacağı kişilerin sayısı daha çok olacaktır o zaman.

Herkesten herkes için söz açmak, herkesin bildiği ve beraber yaşadığımız gerçekten söz açmakla olur. Bizi birbirimize bağlayan, deniz, yağmurlar, ihtiyaç, istek, ölüme karşı savaş gibi konulardır. Biz, birlikte gördüklerimiz, birlikte ıstırap çektiklerimizle birbirimize benzeriz. Düşler, insandan insana değişir ama, dünya gerçeği, birlik vatanimizdir. Gerçek tutkusu meşrudur, çünkü derin şekilde sanat macerasına bağlıdır.

öyleyse gerçekçi olalım. Hiç değilse gerçekçi olmaya gayret edelim, olmak mümkünse. Mümkünse diyorum, çünkü kelimenin bir anlamı olduğu belli değildir, ne kadar istersek isteyelim, gerçek kesin bir şekilde mümkün olamaz. Kendi kendimize, sanatta saf gerçeğin mümkün olup olamayacağını soralım önce. Geçen yüzyılın natüralistlerine göre gerçek, tabiatın olduğu gibi kopyasıdır. Demek sanat için gerçek, resim için fotoğraf gibidir. Birincisi kopya ederken, İkincisi bir seçim yapar. Ama ne kopya eder ve gerçek nedir? Fotoğrafların en iyisi bile sadece bir kopya değildir, tam anlamı ile gerçek değildir. Örneğin, dünyamızda bir insan hayatından daha gerçek ne vardır, ve bu hayat en iyi şekilde bir gerçekçi filmden başka nasıl kopya edilebilir? Bu film hangi şartlarla mümkün olacaktır? Ancak hayal kuvveti ile. Öyle bir sinema makinesi düşünmek gerek ki gece gündüz o kişinin üzerine çevrilmiş olsun ve en küçük hareketlerine kadar hayatını filme çeksin. Sonuç, ancak bir başkasının hayatının ayrıntısına kendilerini verecek seyirciler tarafından görülebilecek, oynatılması ömür boyu süren bir film olacaktır. Hatta bu şartlarla bile film, gene de gerçeğe uygun olmayacaktır. Çünkü insan hayatının gerçeği, sadece o insanın yaşadığı yerlerde değildir. O hayata biçim veren başka hayatlardadır; önce, çekilmesi gereken sevilen insanların hayatındadır, sonra, bilinmeyen, kuvvetli ya da zayıf vadaş, polis memuru, öğretmen, iş arkadaşı, diplomat, diktatör, devrimci, din adamları, basit temsilciler, yaşayışımız için efsaneler yaratan sanatçıların hayatındadır,

nihayet en düzgün hayat süren varlıklara bile egemen olan tesadüftedir. Şu halde, mümkün olabilecek tek bir gerçek film vardır : Dünya perdesi üzerinde, her zaman gözlerimizin önünde seyrettiğimiz görünmez bir makine tarafından bize oynatılan film. Varsa eğer, en gerçekçi sanatçı Tanrıdır. Öteki sanatçılar, ister istemez gerçeğe sadık olamayacaklardır.

Böylece, burjuva toplumunu ve onun şeklî sanatını redderek, gerçekten, sadece gerçekten söz açmak isteyen sanatçılar, acı bir çıkmaza saplanmışlardır. Gerçekçi olmak zorundadırlar, olamazlar. Sanatlarım gerçeğin yoluna koymak isterler; ama gerçekten, sanatın orijalliğini gösterecek bir seçim yapmadan söz açılamaz. Rus ihtilâli ilk yıllarının güzel ve acı eserleri bu karşılıklığın örneğidir. Blok ve büyük Pastenak, Maiakovsky, Essenine, Einstein, beton ve çeliğin ilk romancılarının bize verdiği, arama çılgınlığı içinde, verimli bir şüphecilik, biçimler ve konular laboratuarıdır. Ama bir sonuca varmak, gerçekçiliğin mümkün olmadığı yerde, nasıl gerçekçi olunabileceğini göstermek gerekti. Diktatörlük başka yerde olduğu gibi burada da meseleyi kökünden halletti. Onun için gerçekçilik önce bir ihtiyaç ve ancak sosyalist olmak şartiyle mümkündü. Bu kararın anlamı nedir?

Önce bir seçim yapmadan gerçekten bahsolunmayacağını kabul ediyor, sonrada XIX. yüzyıldaki gerçekçilik teorisini reddediyor. O zaman, çevresinde dünya kurulabilecek bir seçim ilkesi bulmak gereği doğuyor. Onu da bizim bildiğimiz gerçekte değil, fakat olacak gerçekte, yani gelecekte buluyor. Şimdiki gerçeği iyi göstermek için, geleceğin gerçeğinden söz açmak gerektir, diyor. Yani sosyalist gerçekçiliğin konusu, henüz gerçek olmayandır.

Buradaki tenakuz muazzamdır. Hattâ sosyalist gerçekçilik sözü bile yanlıştır. Nasıl bir sosyalist gerçekçilikten söz açılabilir, gerçek tam anlamı ile sosyalist olmadıktan sonra? Gerçek, ne geçmişte sosyalistti, ne de şimdi sosyalisttir. Buna verecekleri cevap basittir. Bugünün

ya da dünün gerçeğinden, geleceğin dünyasını kurmaya yarayan ve onu hazırlayan unsurlar seçilecektir. Böylece gerçeğin içinde, önce sosyalist olmayan ne varsa hepsi reddedilecek, öte yandan sosyalist olanlar ve olacağı tahmin edilenler övülecektir. Bu da bizi, iyileri ve kötüleri ile propagandadan ibaret bir sanata, bir pembe dünya edebiyatına, kısacası, şeklî sanat kadar yaşayan ve çarpaşık gerçekten uzak, kesilmiş bir sanata götürecektir. Sonuçta da bu sanat gerçekle ilgisi kesildiği oranda sosyalist olacaktır.

Gerçekçi olmak isteyen bu estetik, bir gerçek sanatçı için, burjuva estetik kadar kısır yeni bir idealizme dökülecektir. Gerçek ortadan büsbütün kaldırılmak için, egemenlik koltuğuna oturtulmuş oluyor. Bir hiçe iniyor sanat. Uşak oluyor, uşaklık ediyor ve kendisine uşaklık ettiriyor. Sadece, gerçeği doğru yazmamayı amaç edinenler gerçekçi sayılıyor ve alkışlanıyorlar. ötekiler birincileri alkışlıyanlar tarafından sansüre uğruyorlar. Burjuva toplumunda okunulmadan, ya da kötü okunularak elde edilen ün totaliter toplumda gerçek sanat şeklini kaybediyor, dövülüyor ve evrensel bağ, onu en çok tutku ile isteyenler tarafından imkânsız kılınıyor.

Bu başarısızlık karşısında yapılacak şey, sosyalist denilen gerçeğin büyük sanatla ilgisi olmadığını, ihtilâlcilerin ihtilâli yaşatmak istiyorlarsa, ona bir başka estetik aramaları gerektiğini kabul etmektir. Böyle sanatı savunanların, bunun dışında sanat olmadığını bar bar bağırdıkları malûmdur. Gerçekten de bar bar bağırmaktadırlar. Ama öyle zannediyorum ki, söylediklerine kendileri de inanmamaktadırlar ve kendi kendilerince, sanat değerlerini, devrim hareketinin olanaklarına boyun eğdirmeye karar vermişlerdir. Bunu açıkça söyleseler, tartışma daha kolaylaşacak. Çoğunluğun mutsuzluğu ile, bazen sanatçı kaderlerinin gerektirdiği imtiyazlar arasındaki fark karşısında acı duyan insanların bu büyük boş verme duygusuna saygı duyulabilir. Sanatçı, sefaletin

kırbaçladıkları ile, ödevi gerçeği deyimlendirmek olanlar arasındaki mesafeyi reddedebilir. O zaman, bu kimseleri anlayabiliriz; onlarla karşılıklı konuşabilir, ve örneğin, kulluğun kaldırılması için, yaratıcı özgürlüğün öldürülmesinin, pek de iyi bir yol olmadığını, herkesin söz söyleme hakkı olacağı güne kadar, bir kaç kişinin bile olsa, söz hakkının alınmasının yanlış olduğunu söylemeye çalışabiliriz. Evet, sosyal realizm, siyasî gerçekçiliğin ikiz kardeşidir ve bunu itiraf etmelidir. Sanatı, sanat dışı bir sonuca feda etmektedir; bu sanat dışı sonuç, değerler merdiveninde daha yüksek bir basamak gibi görünebilir. Sanatı, adaleti kurmak için şimdilik ortadan kaldırmaktadır. Adalet, yerine yerleştiği zaman, belli olmayan bir gelecekte, sanat yeniden doğacaktır. Böylelikle sanata, çağdaş zekânın altın kurallarından biri uygulanmış oluyor: Yumurtayı kırmadan omlet yapmanın imkânsızlığı. Ama bu ezici iyi niyet bizi kötü yola sürüklememeli. Binlerce yumurta da kırılsa, iyi omlet yapılmayabilir ve bana öyle geliyor ki, aşçının değeri de kırılan yumurtaların sayısı ile ölçülmüyor. Çağımızın sanat aşçıları aksine, istediklerinden daha çok yumurta sepeti devirmekten korkmamalıdırlar, yoksa uygarlık omleti pişmeyebilir; sanat, bir daha hiç doğmayabilir. Barbarlık hiç bir zaman gelip geçici olmamıştır. Pek hakkı verilmez bunun, sanatın etkisi ile, adetlere girer. O zaman insanların kanından ve mutsuzluğundan anlamsız edebiyatlar, boş gazete lâkırdıları, dostluk biyografileri ve kinin, dinin yerini aldığı, emirle yazılmış eserler doğar. Böylelikle sanat, lükslerin en kötüsü olan, emirli iyi hiyet ile, en ucuz yalanlar arasında kalır.

Niçin şaşmalı buna? İnsanlığın derdi o kadar büyük bir konudur ki, hemen hemen hiç kimse, Keats gibi elleri ile acıya dokunacak kadar duygulu olmadıkça bu derdi ele alamayacaktır. Güdümlü edebiyat bu derde resmî avutmalar getirince daha da çok görülür. Sanat için sanat yalanı, kötüyü görmemezliğe geliyor ve sorumluluğunu

taşıyordu. Gerçekçilik yalanı ötekine kıyasla, insanların bahtsızlığını tanımak cesaretini gösteriyorsa, hiç kimsenin ne olduğunu bilmediği ve bütün aldatmalara elverişli olan geleceğin mutluluğunu büyütmekle o kadar da ona ihanet ediyor.

Biri tamamen günlük olayları, öteki de günlük olmayan herşeyi reddeden, uzun zamanlardanberi mücadele halindeki bu iki estetik sonuçta, gerçekten uzak, sanatı ortadan kaldıran bir yalanda birleşiyorlar. Sağcı akademizm, solcu akademizmin istismar ettiği sefaleti hesaba katmıyor. Fakat, her iki halde de sefalet, sanat inkâr edildiği ölçüde kuvvetlenmiş oluyor.

III

Yalan, sanatın esasıdır sonucuna mı varmak gerektir? Aksine, diyeceğim ki, şimdiye kadar sözünü ettiklerim, sanatla büyük ilgileri olmadıkları ölçüde yalandırlar. Öyleyse sanat nedir? Bundan daha basit şey olamıyacağı muhakkak. Güç olan, herşeyi basitleştirmek için yırtınanların çığlıkları içinde, sanatın ne olduğunu öğrenebilmektir. Bir yandan dehâ, muhteşem ve tek kalsın isteniyor, öte yandan da herkese benzemeye zorlanıyor. Yazık ki, gerçek daha çapraşık. Bu çapraşıklığı Balzac bir cümlede söylüyor: «Deha herşeye benzer, hiç bir şey ona benzemez» Gerçeksiz bir anlamı olmayan sanat, sanatsız değerinden çok kaybeden gerçek için de böyledir. Nasıl olur da sanat gerçekten vazgeçebilir, ya da onun emrine girer? Sanatçı, kendisinin seçilmiş olması gibi, konusunu seçer. Sanat biraz, dünyanın bitmemişliğine ve kaçıp gidiciliğine karşı isyandır. Sanatçı, heyecanının kaynağı olduğu için korumak zorunda kaldığı gerçeğe biçim vermekten başka şeyi ödev edinmez gene de. Bu açıdan, hepimiz gerçekçiyiz ve hiç birimiz değiliz. Sanat ne bütün bir reddir, ne de bütün bir kabul. Aynı zamanda ret ve kabuldür; bunun için de, ancak, durmadan yenilenen bir şiddetli acıdan başka bir şey olamaz. Sanatçı, her zaman bu iki anlamlılık içindedir. Bir yandan gerçeği inkâr edemez,

öte yandan, gene de sonsuz bitmemişlik sürdükçe gerçeği tartışmak zorundadır. Bir «nature-morte» yapabilmek için, bir elma ile bir ressam biribirlerini düzeltmeli, birbirleri ile savaşmalıdırlar. Yeryüzünün ışıkları olmaksızın nasıl biçimler anlamsızlaşırlarsa, biçimler olmadan da ışıklar çok şey kaybeder. Muhteşemliği ile cisimleri ve heykelleri yaratan gerçek evren, aynı zamanda onlardan da göğün ışıklarını yaratan bir ikinci ışık alır. Büyük üslûp böylelikle, sanatçı ile konunun arasında yarı yolda kalmıştır.

Söz konusu olan, sanatın, gerçekten kaçması ya da ona boyun eğmesi değil, bulutlar arasında kaybolup gitmemek ya da aksine kurşun ökçelerle yerlerde sürünmemek için ne ölçüde gerçekten vazgeçmesi gerektiğidir. Bu sorunu her sanatçı, duyduğu ve yapabildiği kadar halleder. Sanatçının dünya gerçeğine karşı duyduğu isyan ne kadar büyük olursa, ona dengesini verecek gerçeğin ağırlığı da o kadar büyük olur. Ama bu ağırlık, sanatçının münzevi varlığını boğmamalıdır. En büyük eser, her zaman, eski Yunan trajedilerinde, Melville'de, Tolstoi'da, Moliere'de olduğu gibi, gerçeği ve insanın gerçeğe karşı duyduğu reddi dengeleyecek eserdir. Bunlardan herbiri ötekini taşıracak, mutlu ve acı hayatın fışkırmasının ta kendisi olan, bitip tükenmez bir canlılık verecektir. O zaman, yavaş yavaş, hergünkünden farklı, gene de aynı; özel gene de genel, mâsum bir güvensizlikle dolu, dehânın doymazlığı ve kuvveti ile bir kaç saat için yaratılmış yeni bir dünya ortaya çıkacaktır. Bu, budur; gene de bu, bu değildir; dünya bir hiçtir, gene de dünya herşeydir; işte her gerçek sanatçının yorulmak bilmez iki çığlığı; onu gözleri açık ve ayakta tutan, ve yavaş yavaş, herkes için, uyuklayan dünyanın ortasında hiç rastlamadan tanıdığımız bir gerçeğin ısrarlı ve kaçak hayalini uyandıran çığlık.

Böylece sanatçı, çağı karşısında gerçekten ne vazgeçebilir, ne de ona boyun eğebilir. Vazgeçerse boşlukta

konuşmuş olur. Fakat aksine onu madde (Objet) olarak aldığı ölçüde, kendi varlığını da konu (Subjet) olarak ortaya koyar ve olduğu gibi ona boyun eğemez. Başka bir deyimle, herkesin kaderini paylaştığı anda sanatçı kendi kişiliğini söylemiş olur. Sanatçı, tarihten, doğrudan doğruya, ya da aracılıkla, kendi görebildiklerini, acısını çektiklerini alır; yani kelimenin en kesin anlamı ile gündelik olayları ve günümüzde yaşayan insanları; yaşayan sanatçı için keşfi güç olan bir gelecekle, gündeliğin bağını değil. Günümüz adamını, henüz var olmayan bir insan adına yargılamak, peygamberlik olur ancak. Sanatçı, efsaneleri yaşayan insan üzerindeki tepkileri ölçüsünde değerlendirebilir. Peygamber ise, ister dinî, ister siyasî olsun, kesin olarak yargılayabilir ve zaten, kaçınmadıkları da malûmdur. Sanatçı yapamaz bunu. Kesin yargılar verse, iyi ile kötü arasında gerçeği, farksız bölmüş olacaktır, melodram yapacaktır. Oysa aksine, sanatın amacı kanunlaştırmak, ya da hükmetmek değil, herşeyden önce, anlamaktır. Anlamak için, hükmettiği olur bazen. Ama hiç bir dehâ eseri, küçümseme ve kin üzerine kurulmamıştır. Bunun için de sanatçı, yürüdüğü yolun sonuna geldiğinde suçlandıracağı yerde affeder. Yargıç değildir, doğrulayıcıdır o. Yaşayan yaratığın, yaşadığı için ve yaşadığı zaman boyunca sonsuz avukatıdır. Yakın sevgisini, gerçekten savunur, çağdaş uygarlığı bir mahkemede din dersi durumuna sokan uzak sevgisini değil. Büyük eser, sonuçta, bütün yargıçları birleştirir. Sanatçı, büyük bir eserle, hem insanlığın en büyük çehresi karşısında saygı duyuyor, hem de canilerin en sonuncusu önünde eğiliyor demektir. Wilde hapishanede «bu sefil yerde benimle birlikte bulunan bahtsızların içinde, hayatın sırrı ile sembolik bağı olmayan tek bir kişi yok» diyordu. Evet, ve işte, sanatla bir araya gelen de, hayatın bu sırrıdır.

Yüz elli yıl boyunca, tüccar toplumun yazarları, bir kaç ayrıcalık dışında, mutlu bir sorumsuzluk içinde

yaşayabileceklerini sandılar. Yalnız yaşadılar, ve yalnız yaşadıkları gibi de, yalnız öldüler. XX. yüzyılın yazarları, bizler, hiçbir zaman yalnız kalmayacağız. Bilmeliyiz ki, ortak sefaletimizden kaçamayız ; varlığımızın şayet varlığımızdan söz açılabilirse, yegâne delili, imkânlarımız ölçüsünde, ağızlarını açamıyacak durumda olanlar için ve gelecekteki büyüklükleri ne olursa olsun, üzerlerine baskı yapan Devlet ve partiler yüzünden ıstırıp çekenler için yaptıklarımızdır: sanatçı için, imtiyazlı cellâtlar yoktur. Bunun için güzellik bugün bile, hattâ her zamandan fazla bugün, hiç bir partiye hizmet edemez, ancak, uzun ya da kısa bir zaman için, insanların özgürlük ve acılarına hizmet eder. Güdümlü sanatçı, ancak, mücadeleden kaçmadan, kitleye, gönüllüler sürüsüne katılmayı reddedendir. Böylece, güzellikten alacağı ders, şayet bu ders namusluca alınmışsa, egoizm dersi değil, kardeşlik dersidir. Bu anlamda güzellik, hiç bir insanın hizmetine girmemiştir. Ve binlerce yıldır, her gün, her saniye, insanların kulluğuna ferahlık vermiştir; ve bazen, bir kısmını, o kulluktan büsbütün kurtarmıştır. Sonuçta, belki de böylece, güzellikle ıstırap, insan sevgisi ile yaratma çılgınlığı, dayanılmaz yalnızlık ve yorucu kalabalık, red ve rıza arasındaki ezelî gerginlik içinde sanatın büyüklüğüne eriyoruz. Sanat, iki uçurum arasında gidip geliyor: propaganda ile havaîlik. Büyük sanatçının yürüdüğü bu tepe yolunda her adım bir macera, sonsuz bir tehlikedir. Gene de bu tehlikede ve sadece bu tehlikede, sanatın özgürlüğü vardır. Güç müdür bu özgürlük, daha çok bir kilise disiplinine mi benzer? Hangi sanatçı inkâr eder bunu? Hangi sanatçı kendisini bu sonsuz ödevi başaracak kudrette sayabilir? Bu özgürlük, bir yürek ve vücut sağlamlığı, ruhun kuvveti kadar dayanıklı bir üslûp, sabırlı bir savaşçılık gerektirir. Her özgürlük gibi bu da, daimî bir tehlikedir, yorup bitiren bir maceradır ve işte bunun içindir ki, her türlü kulluğa katlanarak, hiç değilse böylece ruhun rahatını sağlamak gayesi ile bu maceradan kaçınılır. Sanat, bir macera değilse nedir, nedir

öyleyse doğrulaması? Hayır, özgür sanatçı, özgür insan gibi, rahatını düşünen adam değildir, özgür sanatçı, güçlükle, kendi düzenini yaratandır. Bu düzen ne kadar pervasız olursa, kuralı o kadar kesin olacak ve özgürlüğü o kadar ortaya koyacaklardır. Anlaşmazlığa yol açmakla beraber her zaman kabul ettiğim Gide’in bir sözü vardır : «Sanat baskı ile yaşar ve özgürlükle ölür.» Doğrudur bu. Ama bundan sanatın güdümlenebileceği anlamı çıkmasın. Sanat, kendi kendisine yaptığı baskı ile yaşar, başkalarının baskısı ile ölür. Aksine kendi kendisine baskı yapmazsa çıldırır nihayet ve bir takım hayaletlerin kulu olur. Böylece en özgür, en isyancı sanat, en klâsik sanat olacaktır; en büyük gayreti armağanlandıracaktır. Bir toplum ve sanatçıları bu uzun ve özgür gayrete razı olmadıkça, eğlencelerin rahatına, konformizme, sanat sanat içindir oyununa, ya da gerçek sanat vaızlarına kendilerini bıraktıkça kısırlık ve hiçlik içinde kalırlar. Bunu söylemek, günümüzde yenilenme cesaretimize ve açık görüşlülükteki irademize bağlıdır, demektir.

Evet, bu yenilenme hepimizin elindedir. Avrupanın, Büyük İskender'in kılıcı ile kestiği uygarlığın Gordium düğümünü yenide bağlayacak İskender düşmanları yaratması bizim elimizdedir. Bunun için bütün tehlikeleri ve özgür çalışmaları göze almak gerektir. Adaletin yolundan giderek, özgürlüğü koruyabileceğimiz, ya da koruyamıyacağımız değildir, bilinmesi gereken. Bilinmesi gereken, özgürlük olmadan hiç bir şey yapamayacağı adaleti de, geçmiş güzelliği de kaybedeceğimizdir. Ancak özgürlük, insanları yalnızlıktan kurtarabilir; kulluk bir yalnızlıklar kalabalığı içinde gezer. Sanat, açıklamaya çalıştığım bu özgürlük esası sayesinde, istibdatın ayırdığı yerde, birleştirir. Böyle olunca, bütün baskı yapanların onu düşman edinmelerinde şaşılacak ne vardır? Şaşılacak ne vardır, ister sağcı, ister solcu olsun, günümüz istibdatlarında sanatçı ve aydınların ilk önce kurban gitmelerinde? Müstebitler, sanat eserinde, inanmayanlara

esrarlı gelen bir kaçış kuvveti olduğunu bilirler. Her büyük eser, insanlığın çehresini daha zengin, daha hayran olunacak şekle sokar, bütün sırrı buradadır. Ve bu muazzam vakar tanıklığım karartmak için binlerce kamp ve hücre demiri gene azdır. Bunun için de, bir yenisini hazırlamak bahanesi ile de kültür, geçici bir zaman için de olsa, ortadan kaldırılamaz. İnsanın, sefaleti ve büyüklüğü üzerine bitmeyen tanıklığı ortadan kaldırılamaz, bir nefes durdurulamaz. Mirassız kültür olmaz ve biz de batı kültürünü inkâr edemeyiz, etmemeliyiz. Geleceğin eserleri ne olursa olsun, hepsinde aynı sır bulunacaktır; cesaret ve özgürlükten yapılmış, yüzyıllar boyunca, her milletten binlerce sanatçının cesareti ile beslenmiş, aynı sır. Evet, modem istibdat, kendisini yalnız mesleğine vermiş de olsa, sanatçı halkın düşmanıdır, diyorsa, haklıdır. Ama böylece, aynı istibdat, insanlığın çiğneyemediği bir çehresine de saygı duyuyor demektir.

Sonucum basit olacak. Tarihimizin kızgınlık ve gürültüsü ortasında şunu diyeceğim: «Sevinelim». Evet, sevinelim, yalancı ve rahatına düşkün bir Avrupanın öldüğünü gördüğümüze ve bu kadar çiğ gerçeklerle karşı karşıya kaldığımıza, insan olarak sevinelim; çünkü uzun bir aldatma devri çökmüştür ve bizi tehdit edenleri artık açık açık görüyoruz. Sanatçı olarak sevinelim; sağırlıktan ve uykudan uyandırılmışız; sefalet, kan ve hapis önünde kuvvetle duruyoruz. Bu manzara karşısında, günlerden ve çehrelerden aklımızda kalanları unutmuyorsak, dünyanın güzelliği karşısında ezilenleri hatırlıyorsak, batı sanatı kuvvet ve ihtişamını tekrar bulacaktır. Şüphe yok, tarihte, bu kadar güç sorunlarla karşı karşıya kalmış az sanatçı vardır. Ama böyle olduğu; kelime ve cümlelerin en âdilerinin bile kan ve özgürlükle ödendiği içindir ki sanatçı, onları ölçü ile kullanmasını öğrenir. Tehlike, klasikleştirir sanatı ve her büyük eserin kökünde de bu tehlike vardır.

Sorumsuz sanatçıların çağı geçti. Küçük mutluluğumuz için üzülüyoruz buna. Ama bu deneyin

gerçekliliğimize yardım ettiğine inanıyoruz ve savaşa daveti kabul ediyoruz. Sanatta özgürlük, sanatçının rahatını sağlamaktan başka işe yaramadığı zaman ağır çekmez. Bir değerin ya da bir faziletin toplum içinde kök salması, yalan söylememekle, mümkün olduğu her zamanda onun hesabını vermekle olur. Şayet özgürlük tehlikeli olmuşsa, bir daha orospulaşmamak yolunda demektir. Ve ben bugün, uysallığın çöktüğünden şikâyetçi olanlara acımıyorum. İlk nazarda haklıdır onlar. Ama gerçekte uysallık, hiç bir zaman, bir kaç kütüphane hümanistinin tehlikesiz eğlencesi olduğu zamanki kadar değerinden kaybetmemiştir. Gerçeğin, nihayet tehlikelerle karşı karşıya kaldığı günümüzde ancak, yeniden ayakta durabilmesi, saygı görmesi imkânı vardır.

Nietzsche, Lou Salome'den ayrıldıktan sonra, denir ki kesin yalnızlığa düşmüş, hiç bir yardım olmadan yaratacağı engin eserin görünüşü ile de yorgun ve heyecanlı, Cenova körfezine bakan dağlarda geceleri gezinir, yaprak ve dallardan yaktığı ateşin sönüğünü seyredermiş. Çok geçirdim o ateşleri hayalimden; ve düşüncelerimde, bir çok eserlerle insanları, denemek için, o ateşin karşısına koymak- istediğim oldu, Çağımızın da dayanılmaz yakıcılığı hiç şüphesiz bir çok eserleri kül haline getirecek. Ama ateşe dayanacakların maddesi sağlam kalacaktır ve bu kalacakların önünde kendimizi tutmadan adı «hayranlık» olan zekânın en büyük sevincine bırakabiliriz.

Hiç şüphe yok hayale, daha az yakıcı bir alev, bir mola, bir rahatlık devri istenebilir, bunu ben de diliyorum. Ama belki de sanatçı için, kavganın en şiddetlisinden başka yerde rahat yoktur. Emerson «her
duvar bir kapıdır» diyor. Karşısında yaşadığımız duvardan başka yerde ne kapı, ne çıkış arayalım. Aksine molayı, olduğu yerde bulalım, yeni mücadelenin ta ortasında demek istiyorum. Zira, bana göre, ve sözümü de burada bitireceğim, rahat oradadır ancak. Büyük fikirlerin

yeryüzüne, güvercin ayakları ile geldiği söylenir. O zaman belki, kulak verirsek eğer, imparatorlukların ve milletlerin gürültüsü içinde hayat ve ümidin küçük kımıldanışları: zayıf bir kanat çırpıntısı halinde duyabiliriz. Bazıları bu ümit bütün bir milletindir diyecektir; bazıları tek bir insanın. Ben öyle zannediyorum ki aksine, bu ümit, iş ve eserleriyle, her gün tarihin en kaba görünüşlerini, hudutları; herkesin acılan ve sevinçleri ile, herkes için yükselttikleri ve her zaman tehdit edilen gerçeğin değerini gizliden gizliye parıldatmak için inkâr eden, binlerce müizevî tarafından yaratılmış, canlandırılmış ve beslenmiştir.